

Selma Lagerlöf och alla dessa brev

Av Hedvig Bruzæus

Selma Ottilia Lovisa Lagerlöf (1858-1940) visste tidigt att hon ville bli författare. Hon ville bli rik, hon ville bli berömd och hon skulle komma att lyckas med båda sina föresatser.

Selma Lagerlöf var den första kvinnan som fick nobelpriset i litteratur 1909 och den första kvinnan som valdes in i Svenska Akademien 1914. Hon oroade sig för att hon skulle bli invald i akademien innan hon hann få det eftertraktade priset och oroade sig för att behöva dela det med den "charmantaste mannen i landet" vid den här tiden, Verner von Heidenstam (1859-1940). Men hon kunde vara lugn. Hon skulle få ta emot det ensam.

Och hon gjorde det iförd en klänning i silvergrå sidenbrokad, uppsydd hos Augusta Lundin, det finaste modehuset i Stockholm vid seklets början.

Selma Lagerlöfs korrespondens

Selma Lagerlöf tillhörde de mest omtalade och beundrade personerna i Sverige under sin tid. Om denna berömmelse vittnar över 42.000 brev till henne från 17.000 brevskrivare, bevarade på Kungl. biblioteket (KB) i Stockholm. Med sitt ungefärliga omfång på 70 hyllmeter utgör den en av de största författarsamlingarna i KB:s handskriftssamling. Förutom brev och manuskript finns här även tryck, pressklipp och fotografier.

Det kom säckvis med post till Mårbacka varje dag. Breven kom från läsare, behövande och beundrare. Selma Lagerlöfs ambition var att "beta av tjugo brev om dagen". Somliga dagar kändes brevbördan tung och det värkte i skrivarmen.

HEDVIG BRUZÆUS är född 1964 i Lund. Hon är utbildad dramapedagog och fil. kand. i drama och teatervetenskap samt etnologi vid Stockholms universitet. Hon är verksam som utställningsproducent och museipedagog vid Postmuseum sedan 1996 och ansvarar för basutställningen "Märkvärdigt!".

Hon har medverkat i *Posttryttaren* 1998, 2003, 2006 och 2007.

Korrespondensen kan delas in i olika kategorier. Den för henne själv viktigaste var kommentarer och reaktioner på hennes böcker. En med åren allt större del bestod av gratulationer till hennes "jämna" födelsedagar, 1928, 1933 och 1938. En tredje, ganska omfattande kategori, var olika former av brev från "behövande", speciellt under åren efter det att hon fått nobelpriset.

Hon satte en ära i att försöka besvara de flesta brev men ibland var detta endast möjligt genom att skriva korta svarsmeddelanden. Hon lät också trycka upp visitkort med sitt porträtt och en handskreven devis, "Goda ord från goda vänner. Bästa balsam livet känner". På dessa visitkort kunde hon nöja sig med att skriva sitt namn för hand.

I Postmuseums samlingar finns sex arkivlådor med brevomslag, skänkta av Valborg Olander den 3 juni 1942. De är mottagna av intendenten Arvid Swärd, som tjänstgjorde vid Postmuseum vid den här tiden. Brevomslagen har noteringar på framsidan i blyerts, oftast "obesvarat" eller "besvarat". Men det finns också mer specifik information som "Verkar vrickad, obesvarat" eller "Ber om ett aldrig så litet porträtt" eller

*Goda ord från goda vänner.
bästa balsam livet känner.
Selma Lagerlöf.*

Visitkort, använt av Selma Lagerlöf som svar till en beundrare 1926.

Visiting card, used by Selma Lagerlöf in a reply to an admirer in 1926.

"Astrolog vill veta födelsetimme och ha porträtt från yngre år" samt "Fråga Valborg. Ovisst om räkningen är betald". Under andra världskriget finner man anteckningar i stil med "Tack från en jude", "Från en snäll nazistgosse" och "Gratulation och klander mot Hitlerregeringen".

Selma Lagerlöf var själv en hängiven brevskrivare och brevsamlingen efter henne växer än idag tack vare nyupptäckta brev. Hon brevväxlade med de mest inflytelserika personerna under sin samtid, men också med sin familj, vänner och bekanta. Och hon skrev till de för henne så betydelsefulla kvinnorna Sophie Elkan (1853-1921) och Valborg Olander (1861-1943).

Det finns 3.200 bevarade brev mellan Selma Lagerlöf och Sophie Elkan samt 1.364 brev från Selma till Valborg Olander.

Selma Lagerlöf engagerade sig

Selma Lagerlöf förstod tidigt vikten av att bli självförsörjande. Hon hade siktet inställt på högre studier och utbildning redan som mycket ung. På äktenskapsmarknaden ansåg hon sig inte ha något att hämta. Och egentligen var det inte ett sådant liv hon önskade sig heller: "Detta skrivande är min enda passion". I stället kom hon att ta ett stort ansvar för modern och den ogifta fastern efter det att familjen förlorat Mårbacka efter faderns konkurs 1885.

Selma Lagerlöf levde i en tid då svenska kvinnor inte hade rösträtt, när ogifta kunde få bli myndiga vid fyllda tjugofem år efter ansökan och domslut. Hon engagerade sig i kampen för kvinnlig rösträtt, trots att hon egentligen inte tyckte om att agitera.

"Det är ett fasligt bråk och besvär från den där kvinnoaksrörelsen", skrev hon till

Två frimärken från 1981 ur serien "Svensk filmhistoria" med motiv från Selma Lagerlöfs verk "Körkarlen" och "Gösta Berlings saga".

Two stamps from 1981 from the set "Swedish Film History" with motifs from Selma Lagerlöf's novels "The Coachman" and "Gösta Berlings saga".

Sophie Elkan. "Är det mödan värt?" Hon svarade sedan själv sin retoriska fråga med: "Ja, det är det naturligtvis."

Hon talade vid den internationella rösträttskongressen i Stockholm 1911 och vid festen då man firade beslutet om kvinnlig rösträtt 1919, tal vilka än idag omnämns som mästestycken. Hon fick uppleva första världskriget, finska vinterkriget och andra världskrigets början. Och hon var förespråkare för freden och aktiv i fredsarbetet. Hon var en av dem som hjälpte Nelly Sachs (1891-1970) till ett liv i Sverige. Sachs var judinna och lyriker samt en blivande Nobelpristagare (1966).

Under Selma Lagerlöfs tid övergick bondesamhället till industrisamhälle och ny teknik förändrade tillvaron. Hon var road av teknik och hade tidigt bil, elektricitet, radio och telefon. Hon gjorde ständigt nya investeringar i form av gödselspridare, traktorer, slättermaskiner och lastbilar i sitt jordbruk. Selma Lagerlöf var entreprenör och

aktiebolaget hette Mårbacka Havremjöl. Jordbruket var ett levande intresse och dessutom skapade det arbetstillfällen i bygden. Hon hade över trettio anställda och var en omtänksam arbetsgivare.

En annan teknik som intresserade henne var filmtekniken. 1910-20-talet var den svenska filmens första guldålder, mycket tack vare Selma Lagerlöfs författarskap. Verk som *Körkarlen*, *Gösta Berlings saga* och *Herr Arnes penningar* filmatiserades av Viktor Sjöström (1879-1960) och Mauritz Stiller (1883-1928). Selma Lagerlöf deltog med stort engagemang i filmarbetet. Allt detta ägnade hon sig åt, samtidigt som hon enträget fortsatte att skriva.

Mårbacka

Gården Mårbacka ligger i Östra Ämtervik och Fryksdalen i Värmland. Här föddes Selma Lagerlöf 1858 och här dog hon 1940. Gården, som gått i arv på kvinnosidan sedan

Modernt vykort med foto av Mårbacka.

Modern picture postcard with a photo of Mårbacka.

Selma Lagerlöf i 20-årsåldern.
Foto: Kungl. Biblioteket.

Selma Lagerlöf aged around 20.
Royal Library.

början av 1800-talet, var först en enkel bondgård. Selma Lagerlöfs far, löjtnant Erik Gustaf Lagerlöf (1819-1885), hade stora planer för sin gård och ville bygga om den till en ståndsmässig herrgård. Men när järnbruken började gå sämre och genomgick en kris vid 1860-70-talen påverkades även herrgårdarna i hela Värmland. Familjens ekonomi blev allt sämre. Efter löjtnant Lagerlöfs död 1885 gick Mårbacka ett par år senare ur släktens ägo sedan brodern Johan gjort konkurs.

Mårbacka kom hela livet att ha en stor betydelse för Selma Lagerlöf. Barndomen och uppväxten där gjorde henne till författare, liksom uppbrottet. 1890 vann hon en pristävling i tidskriften *Idun* med fem kapitel ur Gösta Berlings saga. 1891 kom sedan hennes debutroman med samma namn. Hennes önskan att en dag kunna återvända till sitt barndomshem var stark under de förlorade åren: "Jag kände på tungan smaken av de daggfriska, solkättade astrakaner-

na, och jag sa till mig själv, att jag måste laga, att jag kunde återförvärva Mårbacka för att än en gång få äta av dessa äpplen."

År 1907 gav Selma Lagerlöfs böcker så stora inkomster att hon kunde köpa tillbaka sitt barndomshem. 1909 blev ekonomin ännu bättre när hon kunde skriva in nobelpriset på 139.799:83 kr som en pluspost i räkenskapsboken. Beloppet, uppräknat till dagens penningvärde, utgör ca. 6 milj. kr.

Nu kunde hon förverkliga sin fars dröm. Mårbacka byggdes om i karolinsk herrgårdsstil efter ritningar av en av tidens främste arkitekter, Isak Gustaf Clason (1856-1930), bl.a ansvarig för Nordiska museets byggnad på Djurgården. Han presenterade flera förslag och Selma Lagerlöf valde det pampigaste, det som enligt Clason inte passade in i omgivningarna. Men Selma Lagerlöf var glad. Hon hade fått en ståndsmässig diktarbostad. Trädgården hade löjtnant Lagerlöf hunnit anlägga före sin död. Här fanns både näckrosdamm och toddylund, rosenrabatter och stora odlingar med äppelträd.

Barndom

Selma Lagerlöf föddes som näst yngsta dottern till Elisabet Louise Wallroth (1827-1915) och Erik Gustaf Lagerlöf. Louise Lagerlöf kom från en rik köpmanssläkt i Filipstad. Hennes far var den förmögne brukspatronen Carl Johan Wallroth, som köpt Gårdsjö bruk i Fryksdalen. Erik Gustaf Lagerlöf hade tagit avsked som officer vid Värmlands gröna jägare. Svärfaderns pengar spelade därför en betydande roll vid den första ombyggnaden av Mårbacka.

Om somrarna kom faster Nana på besök och berättade historier för familjen Lagerlöfs näst yngsta dotter. Selma hade en höftledsskada och var mer stillasittande än andra barn. Barnkammaren låg på vinden. Den var torftigt inredd, full av spinnrockar och bråte som gav näring åt fantasin. Spökerna berättade pigorna om. Vinden blev scenen. Här kunde man klä ut sig och spela teater. I det nya Mårbacka byggdes den om till arbetsrum och bibliotek.

I fotogenlampans sken, eller på veran-

Frimärken till 100-årsminnet
av Selma Lagerlöfs födelse 1858.

Stamps for the centenary
of Selma Lagerlöf's birth 1858.

dan om sommarkvällarna, läste familjen högt ur verk av författare som Tegnér, Runeberg, Bellman och Lenngren. Erik Gustaf Lagerlöf höll det skapande geniet högt.

Löjtnant Lagerlöf tecknade in sin frus arv i förväg. När tiderna sedan försämrades och när svärfadern avled blev situationen ohållbar. Fadern insjuknande i lunginflammation och försökte bota sig med brännvin, men blev aldrig frisk. Familjen slöt upp omkring honom för att dölja hans missbruk för omvärlden.

Det finns endast ett brevkort, post-

stämplat i Stockholm den 18 september 1882, från Selma Lagerlöf till fadern: "Jag har gått igenom skrifningarna. Men det svåraste är kvar."

Brevkortet är förmodligen skrivet och skickat under inträdesproven till Högre Lärarinneseminariet i Stockholm som pågick under en vecka. Selma Lagerlöf klarade inträdesproven, men fadern skulle ändå via modern komma att kalla hem henne.

Han ansåg sig inte ha råd att bekosta utbildning för sina döttrar. I ett brev till modern, avsänt från lärarinneseminariet 1882, skriver hon därför: "Det är inte roligt, att skriva och säga, att jag rent ut inte vill lyda pappas befallning och sluta då jag kommit in [...]."

Brevet till modern andas desperation. Jag har själv hållit det i min hand och läst hennes försök till övertalning, ett mästerstycke i förhandlingsteknik. Hon måste via modern övertala fadern att få stanna i Stockholm. På punkt efter punkt argumenterar hon sakligt, utan darr på handstilen: "Pappa ska besinna vad det vill säga, att få 3 års kostnadsfri undervisning här i Sthlm, och sedan kunna göra anspråk på de bästa löner och platser." Slutligen kunde hon stanna kvar och fullfölja utbildningen.

Hon har till och med räknat ut vad det kostar att ha henne boende hemma. Skräcken är att bli en mamsell, utan försörjning. Både modern och den ogifta faster Lovisa stod utan försörjning när Erik Gustaf Lagerlöf dog. I brevet nämner hon att hon hört att den äldste brodern Daniel, som utbildade sig till läkare i Uppsala, fick pengar till studier. Det var stor skillnad mellan en son och en dotter vid den här tiden.

"Lagerlöfarna" var enligt Selma Lagerlöf vackra och livfulla. Själv ansåg sig Selma mer lik sin mor till utseende och sätt. Erik Gustaf Lagerlöf framstår som en lekfull och älskad pappa i barndomen och Selma Lagerlöf var sin fars dotter. Från Lagerlöfarna hade hon "fått språket" och från Wallrotharna "arbetsamheten". Och arbetsamheten, den var hon mycket tacksam över.

Jag har gått igenom
skrifningarna. Men det
väraste är kvar.

Selma
Skrifvet i bokklädan Onsdag
[tisdag]

Brevkort från Selma Lagerlöf till fadern 1882. Kungl. Biblioteket.

Postcard from Selma Lagerlöf to her father in 1882. Royal Library.

Syskon

Syskonen var fem till antalet. En äldre syster, Johanna Maria, hade avlidit redan 1854, vid knappt tre års ålder. Anna (1856-1879) var därefter äldst och mammas älsklingsdotter.

Hon var söt, duktig på att sy och väva, baka och laga mat. 1876 gifte sig Anna med Carl Björkman, förvaltare av Gustafsfors bruk i Dalsland. Sagobröllopet varade en vecka.

Efter bröllopsresan skriver Anna ett brev, daterat den 14 augusti, till Selma och inleder det med "Selma my own Darling"! Hon skriver om hur mycket hon uppskattar sin syster: "Ja, vi hava alltid varit så lyckliga och nöjda sinsemellan Selma, fast naturen danat oss så olika."

Anna dog tragiskt redan 1879, endast tjugotvå år gammal, i tuberkulos. Hon hade då även förlorat sin dotter i samma sjukdom.

Äldste brodern Daniel Lagerlöf (1850-1928) studerade i Uppsala, blev läkare och flyttade till Kungälv med sin familj. Den yngre brodern Johan Lagerlöf (1854-1912) var praktisk och duktig på att snickra. Han gick

på handelsskola i Rostock i Tyskland. Johan försökte rädda Mårbacka från konkurs men det lyckades inte. Han emigrerade sedan till Amerika, men hade svårt att få ekonomin att gå ihop för sig och sin familj. I ett brev hem till syster Selma den 19 mars 1899 skriver han: "Det torde vara öfverflödigt att omnämna, huru tacksamma vi alla äro för denna gåfva [...]."

Selma Lagerlöf stöttade sin bror ekonomiskt genom hela livet. Hon var honom evigt tacksam eftersom han en gång hade lånat henne pengar till en förberedande utbildning. Denna utbildning gjorde det sedan möjligt för henne att söka in på Högre Lärarinneseminariet i Stockholm. Han hade hjälpt henne genom den första porten till ett eget, självständigt liv.

Yngst i syskonskaran var Gerda (1862-1952), som kallades Bess. Hon var glad, fantasifull och tyckte om att leka: "lik mig i sitt sätt att tänka men hon talar tre gånger så mycket", ansåg Selma om sin lillasyster. Och Selma själv, hon läste, skrev och registrerade teaterspelen som hon tillsammans med Anna och Gerda uppförde på Mår-

backas vind. Tillsammans lekte de sig bort från Mårbacka. En särskild festdag var löjtnant Lagerlöfs födelsedag den 17 augusti som alltid firades stort.

Löjtnant Lagerlöf avskydde folkskolan och hans barn undervisades därför av guvernanter i hemmet. Han ansåg sig inte ha råd att bekosta vidareutbildning för sina döttrar. Han tyckte inte att kvinnor skulle yrkesarbeta. De första guvernanterna hette Aline och Elin Laurell och var kusiner. Båda fungerade som mentorer för Selma Lagerlöf och uppmuntrade hennes författardrömmar och utbildningsplaner.

Selma hade under hela livet turen att omge sig med människor som på olika sätt hjälpte fram henne. I ett brev skriver Selma Lagerlöf som 13-åring och tackar Aline för "allt besvär" som Aline haft med henne och hennes syskon. Flickorna undervisades i bland annat pianospel och engelska, men det var sämre med naturkunskapen, ansåg Selma.

Gerda gifte sig med jägmästaren Janne Ahlgren. När Mårbacka gick dåligt i brodern Johans regi försökte hon och hennes man ta över. Men det bar sig inte och Mårbacka såldes därför på auktion 1890. När Selma Lagerlöf flyttade till Falun med sin mamma och faster 1897 bodde Gerda där med sin familj. Det var en lättnad för Selma att få avlastning när det gällde att ta hand om de äldre. I ett brev från den 16 maj 1887 skriver Gerda Ahlgren:

"Jag kan ej förstå varför du aldrig skriver till mig, det är snart 3 veckor sedan jag hörde något från dig." Hon har i brevet strukit under "3 veckor".

Selma Lagerlöf stod mycket nära sin syster Gerda och brevväxlingen dem emellan var flitig. Det var också Gerda som tillsammans med Valborg Olander vakade vid hennes sida när hon avled den 16 mars 1940. Och det var Gerda som mottog kondoleansbrevet med svarta kanter från kung Gustaf V.

Selma Lagerlöf som brevskrivare

Breven till släkt och vänner fungerade ofta som dagboksanteckningar, hastigt nedtecknade reflexioner, som våra dagars mejl och SMS. Selma Lagerlöf har ibland beskylts för att vara en ganska slätstruken brevskrivare. Men det är inte sant enligt de flesta bedömare. Breven präglas av återhållsamhet. Men mellan raderna, i tomrummen, där händer det, där antyds det som inte sägs rent ut.

I ett brev daterat 1879 till modern skriver Selma: "Vi hafva drabbats af en hård sorg, tung att bära för oss alla o måtte ej mamma lida allt för mycket." Anna är död och sorgen är så stor att den knappt kan kläs i ord. Selma påminner istället modern om att lilasyster Gerda nu behöver en svart klänning att bära till vardags. Hennes skrivande kom istället att bli hennes känslomässiga ventil.

Litteraturforskaren Ying Toijer-Nilsson, som givit ut Selma Lagerlöfs brev till Sophie Elkan, Valborg Olander och modern, beskriver hennes brev som behärskade och försiktiga. Men breven till Sophie är ett undantag. Här släpper hon loss sin geist och sin omedelbarhet. Dessa brev präglas av intellektuell skärpa, återspeglar tidens kulturdebatt och har en underhållande, bitsk humor.

Sophie var författare liksom Selma. Hon var känd för sina historiska romaner, även om det ibland var svårt för henne att inte bli avundsjuk på Selma Lagerlöf. De möttes vid nyåret 1894 och Selma blev blyxtförälskad: "Och så fick jag lov att bita ihop tänderna och hålla fast i soffan för att inte fara åstad och kyssa dig alldeles vilt".

Relationen var intensiv. Breven dem emellan är frispråkiga, till en början långa och känsllosamma. De skrev om sitt skapande. Selma beskrev det som att hon arbetar "som en dykare för att komma djupt, djupt ned i överklighet och fantasiliv."

Sophie Elkan var den beresta, världsvana, intellektuella och den sofistikerade. Hon hade ett stort kontaktnät som Selma drog stor nytta av. Men Sophie var också fylld av sorg, alltid svartklädd efter att tidigt ha för-

[hösten 1882]

ölskade mamma.

Det har således verkligen gått,
och jag är inne på seminariet,
mamma kan tro att jag är
lycklig nu, men som mamma
vet så, så snart en vecka är, skäld
bärjar en annan, och jag måste
ju ifrån tänka på hur jag skall
kunna hålla mig kvar der.

Det är inte roligt, att skriva
och säga, att jag rent ut inte vill
lyda pappas befallningar och elata
nu så jag kommit in, men
så länge jag ser en utväg ännu

Brev från Selma Lagerlöf till modern 1882. Kungl. Biblioteket.

Letter from Selma Lagerlöf to her mother in 1882. Royal Library.

lorat man och dotter i tuberkulos. Hon var nervös till sin läggning, men samtidigt den strukturerade, och den som planerade gemensamma resor i Europa och Mellanöstern. Dessa resor fungerade som bokresearch, inspiration och äventyr för Selma Lagerlöf. Sophie Elkan ville ha Selmas vänskap och den bevakade hon svartsjukt.

Även breven till Valborg Olander ut-

trycker en passion till en början, men den mattas av med tiden. De träffades 1898 i Falun. Valborg var modersmålsadjunkt vid seminariet i Falun och aktiv i kvinnorörelsen. Selma var nyinflyttad när hon blev förtjust i Valborg. Hon var kompetent, klarsynt och blev oundgänglig för Selma Lagerlöfs författarskap.

Valborg skrev rent manuskript, läste kor-

rektor, hade kontakt med förlaget och besvarade många av de tusentals brev som strömmade in. Selma och Valborg bodde var för sig, men besökte varandra ofta. Valborgs gård, Bengtsarvet utanför Falun, blev en plats där Selma kunde dra sig undan och skriva.

Valborg Olander har beskrivits som Selma Lagerlöfs livskamrat och kom att fungera som hennes sekreterare. "En riktig författarhustru" som Selma Lagerlöf själv uttryckte det. Breven präglas av praktiska göromål och aspekter. Men också av längtan.

År 1903 befinner sig Selma Lagerlöf och Sophie Elkan på en av sina resor i Italien. Selma och Valborg skriver oupphörligt till varandra. De gör upp om att mötas i Köpenhamn, utan Sophies vetskap. När Sophie får veta att de träffats blir hon arg och sårad. Hon skriver i ett brev från Göteborg, daterat den 28 april 1903:

"Jag får säga att detta med Valborgs ankomst bekräftar allt mer mitt omdöme om henne. Det var så lite stilt och lite fint i hjärtat att komma till Köpenhamn samtidigt med dig att jag inte vill tala om det."

Selma tvingades släta över. Hon hade stannat hos vänner i Landskrona när hon skriver dessa rader som svar på Sophies brev:

"Den stackars Valborg har inte stulit bort mig och det vill jag inte heller, men hon är rörande tacksam för den smula omvexling och glädje jag bragt in i hennes lif."

Till Valborg Olander hade hon under resan skrivit:

"Älskade! Jag går omkring här nere i södern och tänker på att jag har en skatt gömd någonstans uppe i norden. Men skatten är ingenting annat än din stora härliga kärlek, som jag vet ligger och väntar på mig."

Brev till 70-årsdagen som Selma Lagerlöf firade i Stockholm hos Valborg Olander.

Letter to Selma Lagerlöf on her 70th birthday, which she celebrated in Stockholm at Valborg Olander's home.

Under många år tvingades Selma balansera försiktigt mellan Valborg och Sophie. Anledningen var pragmatisk; hon behövde dem båda helt enkelt.

Breven till modern är återhållsamma. Enligt Ying Toijer-Nilsson kunde hon inte skriva något till sin mor som inte kunde läsas högt. Resebeskrivningarna i breven var förmodligen tänkta att läsas högt. "Lagerlöfarna var mer lysande, men det var hos Wallrotharna livskraften fanns", skrev Selma Lagerlöf till Sophie Elkan. Hon tecknar en bild av sin mor som klok och taktfull, en person som verkar i det tysta. Breven andas trofasthet och vänskap, men saknar ömhet. Hon tangerar ämnet i följande citat:

"Ärat och respekterat henne har jag alltid gjort och jag förstår, att det hos mig, som gör att jag fått så pass mycket framgång i mitt yrke, det sunda förståndet, uthålligheten, arbetsamheten, det har jag från henne."

Läsarnas brev

Kvinnor och män i alla åldrar, från stad och land, ur alla samhällsskikt skrev till Selma Lagerlöf. Nöden var stor och många tiggde. Andra hyllade henne, bad om råd i livet eller ville diskutera hennes romaner.

Den stora samlingen brev till Selma Lagerlöf på KB innehåller tusentals brev som visar hur hennes böcker lästes och hur "bilden av författaren" växte fram. Breven från läsarna innehåller ofta starka reaktioner på hennes böcker.

Ett brev från 1915 visar hur en dansk man läste Kejsaren av Portugallien. Han läste känslomässigt och han identifierade sig med huvudpersonen. Det var vanligt att både kvinnliga och manliga läsare tog till sig Selma Lagerlöfs böcker på det sättet.

Ofta fann läsarna verklighetsflykt i läsningen. De berättar också i breven till Selma Lagerlöf om att hennes romaner givit dem moralisk vägledning i livet.

Brev till Selma Lagerlöf från en läsare i Österrike 1930.

Letter to Selma Lagerlöf from a reader in Austria in 1930.

Läsarnas brev till Selma Lagerlöf är just nu föremål för ett stort forskningsprojekt kallat "Läsarnas Lagerlöf. Allmänhetens brev till Selma Lagerlöf 1891-1940." Projektet, som finansieras av Riksbankens Jubileumsfond, bedrivs av litteraturforskarna Maria Karlsson och Jenny Bergenmar vid Uppsala universitet.

Lagerlöfs nätverk

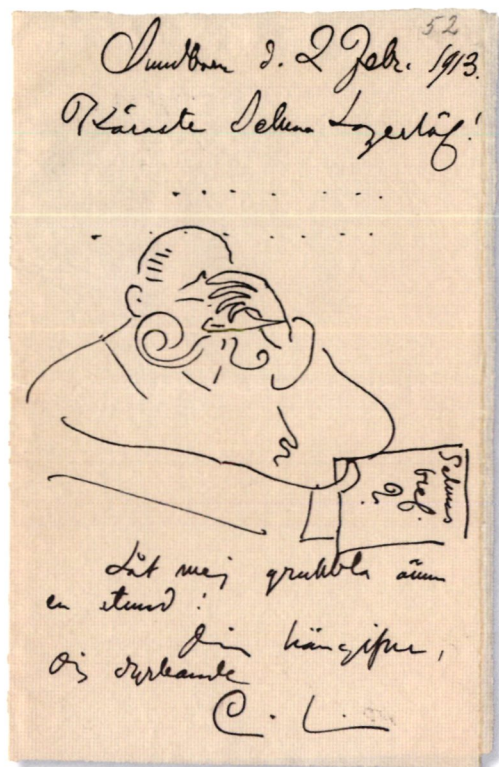
Selma Lagerlöf brevväxlade med de mest inflytelserika personerna under sin tid. Hon är vår första författare med idolstatus och det uppstod en slags "fan club" kring henne både i Sverige och utomlands.

I hennes stora nätverk ingick konstnären Carl Larsson (1853-1919), författaren och nobelpristagaren Thomas Mann (1875-1955), pedagogen och feministen Ellen Key (1849-1926), Fredrika Bremer-förbundets grundare Sophie Adlersparre (1823-1895), författaren Verner von Heidenstam, journalisten och författaren Elin Wägnér (1882-1943), litteraturprofessorn och kritikern Oscar Levertin (1862-1906), de danska översättarna Ida Falbe Hansen (1849-1922) och Elisabeth Grundtvig (1856-1945), redaktören Henriette Coyet (1859-1941) och förläggaren Karl Otto Bonnier (1856-1941) för att nämna några.

Selma Lagerlöfs liv och författarskap kantades av människor som trodde på henne och lyfte fram henne. En av dessa mentorer var Sophie Adlersparre. Hon var pionjär inom den svenska kvinnorörelsen. Hon var redaktör för tidskriften *Dagny* och det var hennes förtjänst att Selma Lagerlöf gjorde debut i tryck med fyra sonetter. I breven mellan Sophie Adlersparre, som kallades "Esselde", kan vi följa hur Gösta Berlings saga växer fram.

När Selma Lagerlöf fyllt 70 år fann hon en ny väninna i Henriette Coyet. Valborg Olander fanns som vanligt vid hennes sida, men Sophie Elkan hade avlidit i cancer år 1921. Henriette Coyet ägde Torups slott och tillhörde den skånska aristokratin.

Under en konsert i Stockholm 1929 gav hon Selma en komplimang för hennes gröna klänning. De inledde en brevväxling,

Brev från Carl Larsson till Selma Lagerlöf 1913.
Kungl. Biblioteket.

Letter from Carl Larsson to Selma Lagerlöf 1913.
Royal Library.

blev nära vänner som skrev om allt: bekanta, böcker, hälsa, moral, religion och det politiska världsläget. Breven till Henriette eller "Ette" är spirituella. Vänskapen varade under Selma Lagerlöfs sista tio år i livet.

Selma Lagerlöf imponerades också av Ellen Key, som var en författare med stort inflytande. Hon var pedagog och feminist, beundrad och kontroversiell. Verner von Heidenstam skrev i ett brev till Ellen Key: "Du och Selma Lagerlöf tävla om hedersplatsen som vårt lands snillrikaste kvinna, du med tänkandets, hon med inbillningens trollkraft". Selma var enig med Ellen Key om att pedagogiken i skolan behövde förnyas. Men hon höll inte alls med henne om att kvinnor var lämpade endast för vissa typer av arbeten.

Carl Larsson och Selma Lagerlöf lärde känna varandra under tiden i Falun. Han

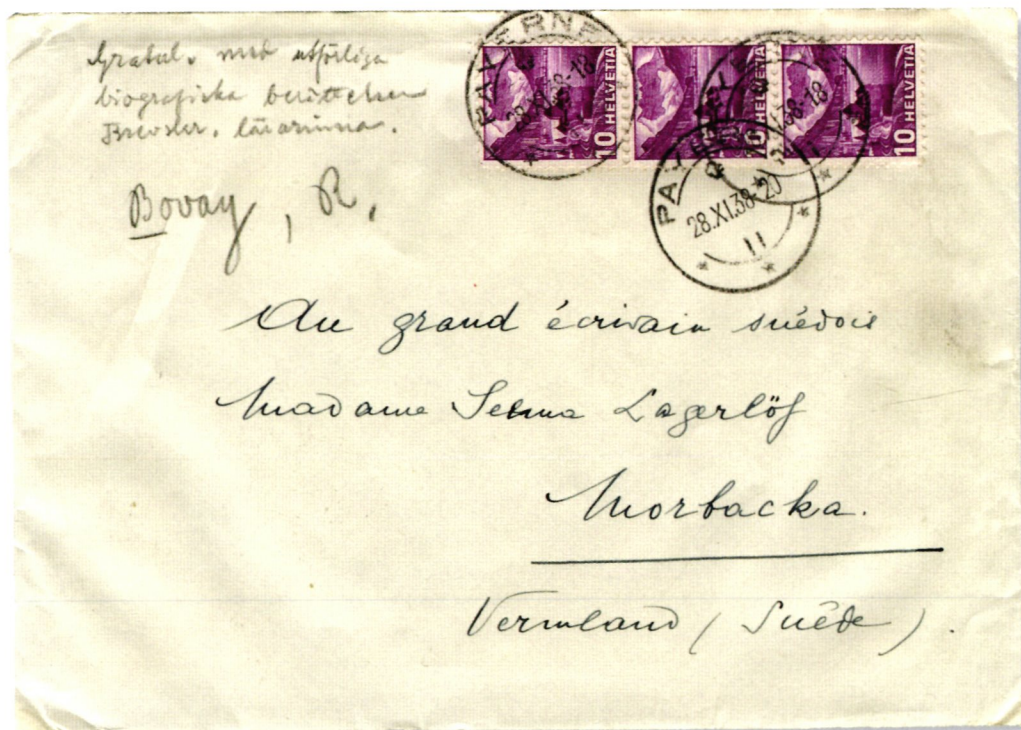

Selma Lagerlöf i sitt bibliotek i Falun. Vykort från 1908.

Selma Lagerlöf in her library in Falun. Picture postcard from 1908.

Brev till Selma Lagerlöfs 80-årsdag från en beundrare i Schweiz.

Letter to Selma Lagerlöf on her 80th birthday from an admirer in Switzerland.

drack förmiddagskaffe hos henne och hon besökte honom i Sundborn. Han var så förtjust i Selma Lagerlöf att han målade hennes namn på sin sängstolpe. Hon sände honom sina böcker och han tackade översvalande i brev, försedda med teckningar. Han målade två porträtt av henne. Det första gjorde han 1902 och det andra till hennes födelsedag 1908. Det senare porträttet avbildades på affischen till utställningen i Postmuseum 2008.

Selma Lagerlöf var ledamot av Svenska Akademien när Thomas Mann fick Nobelpriset 1929. Hon beundrade Thomas Mann. Särskilt imponerades hon av att han vågade kritisera Adolf Hitler: "Jag blev så gripen", skrev hon till en av sina väninnor, "tänk att en sådan man tycker alldeles det samma som en annan stackare".

Hon var emellertid alltid nervös för Oscar Levertins recensioner. Han var vid Selma Lagerlöfs debut på 1890-talet en av Sveriges främste litteraturhistoriker och kritiker. I ett brev till Sophie Elkan beskrev hon honom en gång som "en tillgjord sprätt". Men när den store kritikern hyllade hennes verk *Jerusalem*, publicerat 1901-1902, blev hon glad.

Selma Lagerlöf slog igenom stort i Danmark och Tyskland. Redan 1892 kom Gösta Berlings saga ut på danska. Den översattes av Ida Falbe Hansen och Elisabeth Grundtvig. De ingick i ett nätverk av Köpenhamns intellektuella kvinnor. Deras beundran för

Selma Lagerlöf var enorm och de introducerade henne i den danska förlagsvärlden och för den breda publiken. Den mäktige danske kritikern Georg Brandes (1842-1927) hyllade henne i en recension i *Politiken*, vilket gav ett stort gensvar. "De sade mig rent ut att jag var ett snille, en ung Ibsen", skrev hon andäktigt till modern.

Utställning i Postmuseum

Den 20 november 2008 var det 150 år sedan Selma Lagerlöf föddes på Mårbacka i Östra Ämtervik i Värmland. Postmuseum hyllade henne med en stor utställning kallad "Selma Lagerlöf och alla dessa brev". Utställningen pågick mellan den 4 april och 14 september 2008 och blev mycket välbesökt. I gästboken skrev besökarna om vad Selma Lagerlöfs berättarkonst betytt för dem samt om det starka intryck hon som person gjort på sin omvärld.

Utställningen bestod av 26 originalbrev utlånade av Kungl. biblioteket samt en mängd av Selma Lagerlöfs personliga tillhörigheter, lånade av stiftelsen Mårbacka hembygdsgård.

Det var handskar, förstoringsglas, visitkort, vykortsalbum och dräkter, burna till vardag och nobelfest. Tillsammans skapade brev och föremål en bild av Selma Lagerlöfs liv, återspeglade det intryck hon gjorde på sin samtid, inte minst på läsekretsen som då var mycket stor, liksom den är än idag.

Källor och litteratur

Ambjörnsson, Fanny,

Vad är queer?
Stockholm 2006.

Edström, Vivi,

Selma Lagerlöf: livets vågspel.
Stockholm 2002.

Edström, Vivi,

Selma Lagerlöfs litterära profil.
Stockholm 2003.

Edström, Vivi,

Selma Lagerlöf.
Stockholm 2003.

Holgers, Märta,

Selma Lagerlöfs Mårbacka.
Antikvärlden, nr 5, 2007.

Lagerlöf, Selma,

Gösta Berlings saga.
Stockholm 2005.

Lagerlöf, Selma,

Mårbacka.
Stockholm 2007.

Lagerlöf, Selma,

Ett barns memoarer: Mårbacka II.
Stockholm 2007.

Lagerlöf, Selma,

Dagbok: Mårbacka III.
Stockholm 2007.

Lagerlöf, Selma,

Kejsarn av Portugalien:
en värmlandsberättelse.
Stockholm 2005.

Mårbacka: Selma Lagerlöfs hem.

(Mårbackastiftelsen).
Sunne u.å.

Selma Lagerlöf 1858-2008.

(red. Anna Nordlund).
(Kungl. bibliotekets
utställningskatalog nr 153).
Stockholm 2008.

Parnass,

nr 2, 2006.

**Selma Lagerlöf och Mårbacka:
en bildkrönika.**

Sammanställd av Maja Petré.
Sunne 1979.

Söhrman, Marie &

Wallin Wictorin, Margareta,

I en garderob på Mårbacka:
Selma Lagerlöfs nobelklänning.
Stockholm u.å.

Du lär mig att bli fri:

Selma Lagerlöf skriver till Sophie Elkan.

Urval och kommentarer av
Ying Toijer-Nilsson.
Stockholm 1996.

Mammas Selma:

Selma Lagerlöfs brev till modern.

Redigering och kommentarer av
Ying Toijer-Nilsson.
Stockholm 1998.

En riktig författarhustru:

Selma Lagerlöf skriver till Valborg Olander.

Urval och kommentarer av
Ying Toijer-Nilsson.
Stockholm 2006.

Värmländsk kultur,

nr 1, 2008.
(Selma Lagerlöf 150 år).

Selma Lagerlöf and all these letters

Selma Lagerlöf was born in 1858 on Mårbacka estate in Östra Ämtervik in the county of Värmland, and this is also where she died in 1940. To begin with, the estate was a simple farm, which had been inherited down the female line of the family since the beginning of the 19th century. However, Selma Lagerlöf's father, Lieutenant Erik Gustaf Lagerlöf (1819-1885) had big plans for his farm and wanted to turn it into a mansion that befitted his standing in society, but the family's financial circumstances deteriorated. After the death of their father (in 1885), the family were forced to sell Mårbacka at auction in 1890.

In 1907, the income from her books was sufficient for Selma Lagerlöf to buy back her childhood home. In 1909, her financial standing improved even more when, as a Nobel Prize Winner, she was able to credit her account with SEK 139,799.83. This would be the equivalent of SEK 6 million today.

She was now able to realise her father's dream. Mårbacka was rebuilt in the style of a Carolinian mansion from drawings by one of the leading architects of the time, Isak Gustaf Clason (1856-1930), who was responsible for, among other things, the Nordiska Museet building (Nordic Museum) in Stockholm. He submitted several designs and Selma Lagerlöf selected the grandest, which Clason did not consider would fit in with its surroundings.

Selma Lagerlöf gets involved

Early on, Selma Lagerlöf understood the importance of being self-supporting. Even at a very young age, her intention was to continue her studies and education. She did not believe she was going to be successful in the marriage stakes. And she did not really want that kind of life.

In Selma Lagerlöf's younger days, Swedish women did not have the right to vote

and unmarried women could only come of age, when they were 25 years old, if they applied to the courts. She became involved in the universal suffrage movement, even though she did not really like to campaign.

She spoke at the international conference for universal suffrage in Stockholm in 1911 and at the victory party in 1919, when women had been given the vote; her speeches are considered masterpieces even today. She was an advocate for peace and active in the peace movement. She was one of the people who helped Nelly Sachs (1891-1970) start a new life in Sweden. Sachs was Jewish, a poet and a future Nobel Prize Winner (1966).

Selma Lagerlöf's letters

Selma Lagerlöf was one of the most talked-about and admired persons of her era. 42,000 letters to her from 17,000 different correspondents, preserved at Kungl. Biblioteket (Royal Library) in Stockholm, bear witness to her success. Covering approximately 70 shelf metres, it is one of the largest collections of any author in the library's manuscript collections. In addition to letters and manuscripts, the collection also includes publications, press cuttings and photographs.

Selma Lagerlöf was herself a dedicated letter writer and the collection of her letters is still growing today as more letters are discovered. She corresponded not only with her most influential contemporaries but also with family, friends and acquaintances. And she wrote to the two women who were of great importance to her: Sophie Elkan (1853-1921) and Valborg Olander (1861-1943).

In Postmuseum's collections are six archive drawers full of letter covers donated by Valborg Olander on 3rd June 1942. At Kungl. Biblioteket, there are preserved 3,200 letters between Selma Lagerlöf and Sophie

Elkan as well as 1,364 letters from Selma to Valborg Olander.

The correspondence with her readers can be divided into three categories. The category Selma Lagerlöf herself considered most important were comments and reactions to her books. As the years went by, the second category came to contain mainly congratulations on her 'special' birthdays, 1928, 1933 and 1938. A third, quite large category contained various kinds of begging letters, in particular during the years immediately following her Nobel Prize.

She made a point of trying to answer most of the letters she received but sometimes this could only be managed by writing short messages in reply. She also had visiting cards pre-printed with her portrait and a hand-written motto. On these cards she could confine herself to writing only her name by hand.

Selma Lagerlöf as letter-writer

The literary researcher Ying Toijer-Nilsson, who has published Selma Lagerlöf's letters to Sophie Elkan, Valborg Olander and to her mother, describes her letters as restrained and cautious – except her letters to Sophie, in which she gives full rein to her drive and spontaneity. These letters are characterised by intellectual acuity, they reflect the cultural debate of the time and show an entertaining, sarcastic sense of humour.

Her relationship with Sophie was intense. The letters between them are outspoken and, to begin with, long and emotional. Sophie Elkan had travelled widely, she was intellectual and sophisticated. She had many contacts that were of immense use to Selma. It was Sophie who planned their travel together in Europe and the Middle East. To Selma Lagerlöf, these journeys provided research for her books, inspiration and adventure.

To begin with, the letters to Valborg Olander also express passion but it fades with time. Valborg was a teacher of Swedish at the college in Falun and active in the

women's movement. Selma had just moved to Falun when she became friendly with Valborg, who was competent and clear-sighted and who became indispensable to Selma Lagerlöf's writing.

Valborg transcribed manuscripts, did proof-reading, liaised with the publishers and replied to many of the thousands of letters that poured in. Selma and Valborg lived apart, but visited each other often. Valborg's estate, Bengtsarvet, outside Falun became a haven where Selma could retreat and write.

Valborg Olander has been described as Selma Lagerlöf's companion through life and came to take the place of her secretary. "A true author's wife" is Selma Lagerlöf's own expression. The letters are filled with practical tasks and aspects. But also with longing.

Lagerlöf's network

Selma Lagerlöf exchanged letters with the most influential people of her time. She is the first Swedish author with star status and was surrounded by a sort of "fan club" both in Sweden and abroad.

Members of her network were the artist Carl Larsson, the author and Nobel Prize winner Thomas Mann, the educationalist and feminist Ellen Key, the founder of the Fredrika Bremer Society Sophie Adlersparre, the author Verner von Heidenstam, the journalist and author Elin Wägner, the Professor of Literature and critic Oscar Levertin, the Danish translators Ida Falbe-Hansen and Elisabeth Grundtvig, the editor Henriette Coyet and the publisher Karl Otto Bonnier, to name but a few.

She sent her books to Carl Larsson and he thanked her effusively in letters decorated with his drawings. He also painted two portraits of her. The first was done in 1902, and the second for her birthday in 1908. The latter was depicted on Postmuseum's poster for the Selma Lagerlöf exhibition in 2008.